

ТЕОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК [340.126:321.64](470+571)

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-4-17>

ГЕНОЦИДНА СУТЬ «РАШИЗМУ»: ГЕНЕЗИС, РОЗВИТОК ТА СУЧАСНІСТЬ

Грищук Віктор Климович,
доктор юридичних наук, професор,
керівник,
Західний регіональний науковий центр
Національної академії правових наук України,
вулиця Січових Стрільців, 14, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6781-9243>

***Анотація.** Роздуми у сфері проблематики геноциду Росією українського народу, який ґрунтується на засадах людинобвивчої ідеології рашизму, – завдання цієї розвідки. Ця праця дає відповідь на запитання: що являє собою рашизм як ненависне соціальне явище. У цій праці виділені його характерні риси – ідеалістична, безпідставна уява російської еліти про свою ніби винятковість, «надлюдськість», яка завжди проявлялася саме у зверхньому, зневажливому, жорстокому, варварському, хижому ставленні до поневолення всіх інших народів. У доктрині права бракує системних, фундаментальних монографічних досліджень у сфері проблематики рашизму – людинобвивчої ідеології та практики її застосування. Автор аналізує головні історичні етапи геноциду українського народу з боку Росії, які спрямовані на знищення української державності та українського народу, є відверто цинічними, цілеспрямованими, наполегливими, нахабними і продовжуваними невинно впродовж багатьох століть. На підставі аналізу проблематики рашизму автор доходить висновку про необхідність засудження рашизму як тоталітарної форми державно-правового режиму, людиноненависницької, людинобвивчої ідеології та її практику застосування для недопущення існування та розвитку такого ганебного явища у цивілізованому світі, об'єднавши зусилля всього цивілізованого світу.*

***Ключові слова:** агресивна війна Росії проти України, людинобвивча ідеологія рашизму, головні історичні етапи ліквідації української державності, геноциду українського народу Росією.*

Hryshchuk Viktor. The genocidal essence of “ruscism”: genesis, development and modernity

***Abstract.** Reflections on the issue of the genocide of the Ukrainian people by Russia, which is based on the principles of the genocidal ideology of ruscism. This work provides an answer to the question – what is ruscism as a hateful social phenomenon. This work highlights its characteristic features – the idealistic, groundless imagination of the Russian elite regarding their alleged exceptionalism, “superhumanity”, which has always been manifested in a supercilious, contemptuous, cruel, barbaric, predatory attitude towards the enslavement of all other peoples. In the legal doctrine, there is a lack of systematic, fundamental monographic studies in the field of ruscism – a murderous ideology and the practice of its application. The author analyzes the main historical stages of the genocide of the Ukrainian people by Russia, which are aimed at the destruction of Ukrainian statehood and the Ukrainian people, have been frankly cynical, purposeful, persistent, insolent and continued unceasingly for many centuries. Based on the analysis of the problems of ruscism, the author comes to the conclusion about the need to condemn ruscism as a man-hating, murderous ideology and its practice to prevent the existence and development of such a shameful phenomenon in the civilized world, by uniting the efforts of the entire civilized world.*

***Key words:** aggressive war of the Russian regime against Ukraine, murderous ideology of ruscism, main historical stages of the liquidation of Ukrainian statehood, genocide of the Ukrainian people by Russia.*

Вступ. Світова демократична практика суспільного буття, заснована на відомих загальнолюдських цінностях, стикнулася з несподіваною появою в дії нової для неї, але давно

відомої українському народові, геноцидної ідеології, яку в Україні тепер називають словом «рашизм». На рівні з іншими історично відомими людиноненависницькими ідеоло-

гіями, зокрема такими як «расизм», «шовінізм», «нацизм», «сталінізм», «фашизм», «рашизм» є тоталітарною формою державно-правового режиму, людиноненавистницькою ідеологією правлячої еліти російської федерації, крайнім, витонченим удосконаленням, симбіозом засад цих ідеологій. Його мета – цілковите знищення України як держави та українців як етносу. Фундаментом ідеології «рашизму» завжди була і є ідеалістична, нічим не обґрунтована уява правлячої еліти Росії про свою ніби винятковість, «надлюдськість», що завжди виявлялось і виявляється у її зверхньому, зневажливому, жорстокому, варварському, хижому ставленні до поневолення всіх інших народів, включаючи і погрозу застосування до них ядерної зброї. Ця ідеологія спрямована на прагнення представити себе народам світу в ролі вершителя їхньої долі, світового судді [1, с. 7].

Матеріали та метод. Цивілізований світ здивований і вражений теперішнім вчиненням геноциду українського народу з боку Росії, дивуючись, як таке явище можливе в умовах ХХІ століття. На жаль, сьогодні відсутні комплексні монографічні дослідження такої проблематики із сучасних співзвучних часові наукових позицій. Застосування сучасних методів наукового дослідження, зокрема історико-правового, дозволяє в загальних рисах окреслити таку наукову проблематику.

Для українців «рашизм» не є історично новим явищем, а лише черговою, історично наступною жорстокою акцією геноциду. В цьому українському випадку злочинні системні дії очільників російської держави, спрямовані на знищення української державності, геноцид українського народу, є відверто цинічно цілеспрямованими, наполегливими, нахабними і *продовжуваними невпинно впродовж багатьох століть*.

Коротко, в тезовому варіанті, проаналізую основні етапи цього процесу. Нагадаю, що «Березневі статті» 1654 року, оригінальний текст яких, на жаль, не зберігся, містили договірні конфедеративні умови союзу між Московією та Україною, але жодним чином не про входження України до складу Росії.

Російська сторона договору із самого початку не збиралася виконувати ці умови, вчиняючи систему дій, спрямованих на примусову ліквідацію української державності, *геноцид, зрощення українського народу, знищення його природної ідентичності*. Зокрема, поступово були ліквідовані всі інститути української державності: протягом 18 століття Гетьманщина поступово втратила політичну та економічну автономію. Наказом імператриці Катерини II 1764 року інститут гетьмана України було скасовано, а ще через рік усю територію Гетьманщини реформовано в Малоросійську губернію. У 1781 р. було скасовано полковий адміністративний устрій Гетьманщини та було утворено три намісництва – Київське, Чернігівське і Новгород-Сіверське, що разом творили Малоросійське генерал-губернаторство. У 1783 р. було скасоване козацьке військо, замість якого створювалися десять карабінерних полків кавалерії. Тим самим автономію Гетьманщини практично було ліквідовано, а 3 травня 1783 р. *запроваджувалося кріпосне право* на теренах вільнолюбних Гетьманщини та Слобожанщини. Крім наведеного вище, було ліквідовано українську та запроваджено російську православну церкву, послідовно вчинено історично першу системну «деукраїнізацію» – багаточисельні геноцидні акти щодо вилучення із суспільного вжитку української мови. Серед них:

1622 р. – наказ царя Михайла, з подання Московського патріарха Філарета, спалити в державі всі примірники надрукованого в Україні «Учительного Євангелія»;

1729 р. – наказ Петра II переписати з української мови на російську всі державні постанови і розпорядження;

1731 р. – вилучення з українських церков книг українського друку та заміна їх на московські видання, запровадження викладання в колегіумах виключно російською мовою; таємною інструкцією імператриці Анни Іванівни приписувалося перешкоджати українцям одружуватися з поляками та білорусами;

1763 р. – указ Катерини II про повну заборону викладати українською мовою в Києво-Могилянській академії;

1769 р. – Синод російської православної церкви заборонив друкувати та використовувати український буквар;

1775 р. – зруйнування Запорізької Січі та закриття українських шкіл при полкових козацьких канцеляріях;

1832 р. – повне переведення навчання в школах на російську мову;

1847 р. – розгром Кирило-Мефодієвського товариства й посилення жорстокого переслідування української мови та культури, заборона найкращих творів Шевченка, Куліша, Костомарова та інших;

1863 р. – сумнозвісний Валуєвський циркуляр про заборону давати цензурний дозвіл на друкування україномовної духовної і популярної освітньої літератури: «жодної окремої малоросійської мови не було і бути не може»;

1864 р. – прийняття Статуту про початкову школу, за яким навчання має проводитись лише російською мовою;

1876 р. – Емський указ Олександра про заборону друкування та ввозу з-за кордону будь-якої україномовної літератури, а також про заборону українських сценічних вистав і друкування українських текстів під нотами, тобто народних пісень;

1881 р. – заборона викладання у народних школах та виголошення церковних проповідей українською мовою;

1884 р. – заборона Олександром III українських театральних вистав у всіх малоросійських губерніях;

1888 р. – указ Олександра III про заборону вживання української мови в офіційних установах і хрещення дітей українськими іменами;

1892 р. – заборона перекладати книжки з російської мови на українську;

1895 р. – заборона Головного управління у справах друку видавати українські книжки для дітей;

1914 р. – заборона відзначати 100-літній ювілей Тараса Шевченка; указ Миколи II про скасування української преси [8, с. 48–49; 11, с. 11–41].

Український народ століттями чинив спротив політиці рашистського геноциду. Історія

зберегла багато прикладів прояву жахливої злочинної жорстокості рашистів проти мирних українців шляхом проведення *каральних «спеціальних операцій»* упокорення. Наприклад, вчинена московитами різанина у гетьманській столиці місті Батурині. Варварська каральна операція московських військ із захоплення і знищення столиці гетьмана Мазепи міста Батурина і його мешканців була проведена 2 листопада 1708 року. Під час цих злочинних дій московські війська, як наказують нелюдські звичаї московитів, гвалтували жінок, катували всіх, вирізували всіх мешканців міста починаючи від немовлят, жінок і дідів. За різними оцінками загинуло від 11 до 15 тисяч українців. В історію України ці події увійшли під назвою «Різанина в Батурині». Саме місто пограбували, в тому числі і православні храми, а потім за наказом керівника каральної операції Меншикова спалили, а церкви зруйнували. Продовженням варварства московитів стала вчинена починаючи з кінця листопада 1708 року різня українського люду в місті Лебедині, де було піддано нелюдським тортурам і закатовано близько 900 козацьких старшин і місцевих жителів, що підтримували гетьмана Мазепу під час Північної війни [5, с. 115–116; 10, с. 150–151].

Наступним прикладом московського варварства є *спеціальна каральна експедиція* московських військ в Україну, що була надіслана у 1709 р. царем Петром I на українські землі за підтримку антимосковських виступів та участь українців у бойових діях на боці шведів під час Північної війни. Такими ж самими нелюдськими жорстокими методами царські війська пограбували та знищили міста: Келеберди, Переволочна, Старий Кодак, Новий Кодак, козацьку фортецю Запорізька Січ. Наслідком стало також знищення вздовж річки Дніпро тисяч українців, переважно цивільних людей, які навіть не проживали в названих вище містах і не брали участі в оборонних діях, а займалися в інших багаточисельних селах селянським, рибачьким або іншим ремеслом [2, с. 170–173; 12; 16, с. 280–287].

Людиноненависницька московська рашистська політика була послідовно продовжена комуністичним режимом після так званої «жовтневої революції» 1917 року. Впродовж громадянської війни, яка тривала до 1922 року, були проведені численні каральні «спеціальні операції», упокорення, «червоного терору» проти українського люду, що чинив супротив комуністичній навалі. Кількість замордованих внаслідок цього українців донині невідома [10, с. 329; 11, с. 42–54, 76–79; 14, с. 28–30, 64–65, 123; 15, с. 39–54, 56–79].

Знаковим етапом московського геноциду стала наприкінці 20-х – початку 30-х років примусова «суцільна колективізація», коли масовим репресіям було піддано українське селянство. Всього за роки «суцільної колективізації», як зазначають окремі дослідники, в Україні було експропрійовано 200 тисяч селянських господарств, а майже 400 тисяч селянських господарств знищено, понад один мільйон українських селян потрапило під так зване «розкуркулення», близько 850 тисяч з них було вислано в райони Сибіру та Півночі Росії [7, с. 174; 10, с. 355–356; 14, с. 315–316, 397; 11, с. 73–79].

Небаченого розмаху набув антирелігійний терор, спрямований на знищення релігійної свідомості українського народу, усунення церкви з політичного і суцільного життя, насильницького запровадження комуністичної ідеології. Лише впродовж 1931–1936 років, за даними дослідників, було повністю зруйновано три четверті церков від їх загальної кількості. У 1936 році служба провадилася лише в 1116 церквах, а такі області України, як Полтавська, Харківська, Луганська, мали лише по одній чинній церкві. В Донецькій, Вінницькій, Миколаївській областях не було жодної церкви. Після 1938 року в Україні залишилося лише 3% церковних парафій порівняно з дореволюційним періодом. Дослідники стверджують, що лише у 1937 році, за неповною інформацією, було репресовано 3970 осіб за звинуваченням у так званій «церковній і сектантській контрреволюції» [6, с. 49–53; 9, с. 58–65; 11, с. 9–34, 45–53; 14, с. 591–617].

Далі комуністична московська влада провела історично другу системну «деукраїнізацію» подібними методами. Так, у 1926 році Сталін направив лист товаришу Кагановичу та іншим членам політбюро ЦК КП(б)У з вказівкою на необхідність посилення боротьби проти «національного ухилу», переслідування діячів «українізації», а в 1933 році була направлена сумнозвісна телеграма Сталіна всім партійним органам про припинення «українізації». Наведу лише окремі приклади репресивного терору. Початком масового нищення української інтелігенції вважається травень 1933 року, коли відбулися арешт Михайла Ялового і самогубство Миколи Хвильового. Кульмінацією дій радянського репресивного режиму стало 3 листопада 1937 року. Тоді «на честь 20-ї річниці Великого Жовтня» у Соловецькому таборі особливого призначення за вироком «трійки» були розстріляні Лесь Курбас, Микола Куліш, Матвій Яворський, Володимир Чеховський, Валер'ян Підмогильний, Павло Филипович, Валер'ян Поліщук, Григорій Епик, Мирослав Ірчан, Марко Вороний, Михайло Козоріс, Олекса Слісаренко, Михайло Яловий та інші. Загалом, лише в цей один день за рішенням несудових органів було страчено понад 100 представників української інтелігенції. У період із 27 жовтня по 4 листопада 1937 року в урочищі Сандармох у Карелії відбувся наймасовіший розстріл інтелігенції. Кати НКВС розстріляли тоді 287 представників цвіту української інтелігенції. Багато інших загинули в наступні роки в концентраційних таборах та тюрмах. Тисячі мирних людей, у тому числі українців, військових поляків, були розстріляні в Катині, у лісовому урочищі Куропати, що неподалік від Мінська (Білорусь). Біля Києва, у Биківнянському лісі, знайшли свій останній спочинок десятки тисяч жертв великого комуністичного терору. На думку істориків, загальна кількість розстріляних, похованих у Биківні, може становити від 20 до 100 тисяч осіб [4, с. 8–48, 81–96, 199–222, 247–262, 287–305; 10, с. 362–366; 13, с. 225–343; 16, с. 5–76].

На початку грудня 1930 року в Харківському оперному театрі відбувся з'їзд народ-

них незрячих співців-кобзарів, куди з різних областей Радянської України завезли 337 делегатів. Кобзарям пояснили, що на заході буде вирішуватися питання їхнього активного залучення до «соціалістичного будівництва», відходу від виконавських традицій і визначення нових ідеологічних пріоритетів. Насправді ж з'їзду як такого не відбулося. Кобзарів, лірників та їхніх малолітніх поводитирів повантажили до ешелону і вивезли на околицю станції Козача Лопань (Харківщина), де у лісосмузі їх і розстріляли. Тіла поскидали у задалегідь вириті траншеї і поховали, а музикальні інструменти спалили. Чисельні факти розстрілів в'язнів тюрем мали місце на початку Другої світової війни під час відступу радянської армії під натиском військ фашистської Німеччини [7, с. 179–180; 11, с. 46].

У наш час оприлюднено жахливий факт геноциду українських дітей у 1949 році. Тоді за наказом москвитів поблизу одного з колимських концтаборів було втоплено живцем у болоті близько трьох тисяч українських дівчат віком 12–14 років, багато з яких були попередньо згвалтовані [11, с. 58].

У повоєнний період, після засудження культу особи Сталіна, така геноцидна політика стала більш витонченою. Так, улітку 1971 року радянська влада розпочала розробку операції під назвою «Блок», заходи якої були направлені на «нейтралізацію» людей, які могли поширювати антирадянську політику. 12–14 січня 1972 року співробітники КДБ у Києві та Львові арештували 14 осіб, серед яких – поет Василь Стус, критики В'ячеслав Чорновіл та Іван Світличний, а також художники, науковці й лікарі. Більшість із арештованих 12 січня 1972 року були засуджені за «антирадянську агітацію та пропаганду» й отримали вирок – позбавлення волі терміном на 5–7 років у таборах суворого режиму та три роки заслання. За даними Харківської правозахисної групи, у 1972–1974 роках в Україні заарештували 193 особи, у тому числі за антирадянську пропаганду – 100 людей, а за релігійні переконання – 27 [7, с. 120–121; 10, с. 439–440, 445–450; 11, с. 61–66].

Окремо варто зупинитися на таких засобах цілеспрямованого геноциду комуністичним московським режимом українського народу, як штучні голодомори, розраховані на придушення національно-визвольного руху та знищення частини українського селянства. Таких було три. Перший був організований в 1921–1923 роках. Другий – у 1932–1933 роках. Третьою спланованою акцією геноциду став голодомор у 1946–1947 роках. За оцінками дослідників, померло з голоду: за наслідками першого голодомору – близько пів мільйона людей, другого – понад сім мільйонів людей (переважно українців) на території Української СРР та три мільйони українців поза її межами; третього – понад 1 мільйон українців [3, с. 18–20; 6, с. 21–34, 69–177, 183–262; 11, с. 28–34, 69–114, 174–177; 14, с. 462–496].

Необхідно привернути увагу до ще одного геноцидного рашистського акту того часу проти українців. Наказом Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР та Народного комісаріату оборони СРСР № 0078-12 від 22 червня 1944 року, підписаним Берією та Жуковим, наказувалося виселити в окремі краї СРСР усіх українців, які проживали під окупаційною владою німецького режиму. У першу чергу передбачалося виселення тих осіб, які працювали чи несли службу під час окупації. У другу чергу підлягали виселенню всі інші українці, які були «знайомі з життям під час окупації». Виселення наказувалося провести після завершення всіх сільськогосподарських робіт щодо зібрання урожаю та передачі його державі. На щастя, цей наказ був виконаний лише частково, але масове виселення українців разом зі своїми сім'ями до північних районів, до Сибіру та до інших віддалених районів СРСР відбулося. Після смерті Сталіна виконання цього наказу було припинено. Про це згадує Фелікс Чуєв у своїй книзі «Солдаты империи». Він наводить розповідь колишнього наркома внутрішніх справ УРСР Василя Рясного: «Він [наказ] був виконаний частково, – говорить Василь Рясной, – і я мав до цього безпосередній стосунок. Мені цей наказ привіз з Москви один із заступників наркома внутрішніх справ. І було сказано, що

за активну діяльність проти Червоної Армії з боку оунівців, виступи «боївки», за вороже ставлення до російського народу товариш Сталін наказав виселити всіх українців до відомої матері, а конкретніше – до Сибіру. Я намітив найактивніших ворогів російського народу й радянської влади – досвідчених вовків. Кілька ешелонів мої молодці заповнили та відправили. Але потім цей наказ раптом зупинився. У чому справа, спершу я не знав, і ніхто не знав. Щось сталося між українськими начальниками і нашими справжніми керівниками, виникли розбіжності, чи варто цією справою займатися» [21, с. 177–178]. Доказом геноцидної політики щодо українців служить проведена 21 жовтня 1947 року операція «Захід». Тоді було розпочате примусове виселення українців. Вона стала наймасовішою депортацією населення заходу України в історії, коли до віддалених районів Сибіру та Казахстану депортували понад 78 тисяч осіб. До Сибіру та Казахстану було насильно вивезено 26 332 сім'ї – 77 791 особу. Серед них – 18 866 чоловіків, 35 685 жінок та 23 240 дітей до 15 років. Це не єдина, але наймасовіша депортація, здійснена на Заході України [22].

Повернемося далі до питання репресивних заходів комуністичного режиму щодо української мови. Послідовно та невпинно, як і раніше в передвоєнний період 30-х років, проводилася політика зросійщення українців. У 1938 році прийнята була постанова РНК СРСР і ЦК ВКП(б) «Про обов'язкове вивчення російської мови в школах національних республік і областей». Далі розвиток подій був таким: 1974 р. – постанова ЦК КПРС «Про підготовку до 50-річчя створення Союзу Радянських Соціалістичних Республік», де вперше проголошується створення « нової історичної спільноти радянського народу », а отже, офіційний курс на « денацифікацію »; 1984 р. – наказ Міністерства культури СРСР про переведення діловодства в усіх музеях Радянського Союзу на російську мову; 1989 р. – постанова ЦК КПРС про « законодавче закріплення російської мови як загальнодержавної »; 1990 р. – прийняття Закону про мови народів СРСР, яким росій-

ській мові надавався статус офіційної на всій території СРСР [11, с. 46–51].

Нині демократична світова громадськість обурена історично традиційними для Росії варварськими методами ведення геноцидної війни проти України, цинічне порушення нею загальноприйнятих сучасних засад людяності, еталонів моральності, використанням нею грубої воєнної сили для вирішення спірних міждержавних питань і встановлення бажаного нею нового світового порядку. Яскравим наглядним прикладом вияву сутності ідеології російського «рашизму» є публікація агентства «РИА «Новости» під назвою «Що Росія має зробити з Україною», яка містить «керівництво до дії» та відкрито демонструє заклики до геноциду українців.

Сучасна агресивна війна російського режиму проти України триває з 2014 року, а з 24 лютого 2022 року стала широкомасштабною. Нагадаю, що український народ постійно чинив спротив рашизмові. Українські історики підраховали, що Україна веде зараз вже 23-ю війну проти «рашизму» за свою незалежність.

Російський диктатор Путін назвав цю чергову відкрити та брутальну московську агресію «спеціальною операцією», яка має відверту геноцидну мету – повну «денацифікацію та демілітаризацію» України, недопущення її вступу до Європейського Союзу та НАТО.

Сучасна каральна «спеціальна операція», за методами її проведення, яскраво віддзеркалює історично відомі системні, безперервні впродовж століть, нелюдські російські акції, на частину яких я вже звернув увагу вище.

Вже відомі масові порушення норм міжнародного гуманітарного права, спричинені повномасштабною збройною агресією Росії, порушення прав людини та інші проблемні питання, з якими найчастіше доводиться стикатися внутрішньо переміщеним особам, людям, які живуть у тимчасовій окупації, а також тим громадянам, які знайшли прихисток у інших країнах. Численними є варварські факти нелюдської жорстокості російських військових та докази жахливих руйнувань, масових катувань та вбивств, гвалтувань

цивільних людей в українських містах Бучі, Ірпені, Гостомелі, Бородянці, Ворзелі, Маріуполі, Бахмуті, багатьох селах і містах Чернігівської, Сумської, Харківської, Херсонської, Донецької та Луганської областей України. Ця винятково агресивна війна супроводжується безпрецедентним за розмахом жакливими руйнуваннями міст та сіл. Агресор цілеспрямовано завдає ударів по житлових будинках, знищує цивільну інфраструктуру теплового, газового, водного та електричного постачання. Багато населених пунктів зруйновані повністю і перестали існувати як такі. За неповними даними знищено понад 150 тисяч будівель. Повністю розграбовано і знищено десятки зерносховищ, прицільно завдаються удари по українських нафтобазах. Таким чином агресор намагається створити дефіцит пального і зірвати посів зернових культур та спричинити черговий голод в Україні. Російська агресія призвела до скорочення робочих місць і доходів людей, зменшення їх купівельної спроможності та обсягів накопичених активів. У 2022 році національна економіка втратила 29,2% реального внутрішнього валового продукту, а 13,5 млн українців змушені були покинути свої домівки. Багато з них не мають куди повертатися, оскільки їхні будинки повністю зруйновані [7, с. 165; 18].

Масштабною стала нелюдська практика окупантів щодо дітей. Україна офіційно визнала викраденими Росією 4390 дітей, які є сиротами, напівсиротами або позбавленими батьківського піклування, та депортацію з тимчасово окупованих територій 16 207 дітей. За рік повномасштабної російської збройної агресії в Україні постраждали більше ніж 1700 дітей. За наявною офіційною інформацією в процесі окупації понад 550 дітей загинуло та понад 1100 дітей отримали поранення різного ступеня тяжкості. Вивезених дітей піддають «перевихованню», частину з них протиправно усиновлено. Через масовані бомбардування та обстріли протягом року збройними силами РФ пошкоджено понад 3100 закладів освіти, а понад 500 з них зруйновано повністю [19; 21].

Потрібно зазначити, що з боку москвитів під час їх територіальних експансій проводилися спеціальні руйнівні операції геноциду також і в інших державах. Зокрема, криваві акції придушення повсталого польського народу здійснено у 18–19 століттях, червоний терор у Туркменістані, Казахстані, Узбекистані, Киргизістані, Азербайджані, Вірменії. Більш сучасні випадки геноцидних акцій мали місце проти Угорщини, Чехословаччини, Чечні, Грузії.

Під час широкомасштабної війни російська армія вчинила та вчиняє щодо громадян України майже всі злочини, які належать до таких трьох груп: злочин агресії, воєнні злочини, злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. В 1974 році Генасамблея ООН ухвалила резолюцію № 3314, яка визначила злочин агресії як протиправне, пряме чи опосередковане застосування збройної сили однією державою проти суверенітету, територіальної цілісності чи політичної незалежності іншої держави. Злочин агресії, який вчинила Російська Федерація щодо України, вже визнаний на рівні ООН. Генасамблея ООН на надзвичайній спеціальній сесії 2 березня 2022 року прийняла резолюцію «Агресія проти України». За Римським статутом Міжнародного кримінального суду злочин агресії підпадає під юрисдикцію МКС. Воєнні злочини – це порушення правил ведення бойових дій та норм і принципів міжнародного гуманітарного права. Згідно зі Статутом Міжнародного трибуналу, до воєнних злочинів, зокрема, належать: а) вбивство, катування, взяття у рабство чи для інших цілей цивільного населення окупованої території; б) вбивство, катування військовополонених чи осіб, які перебувають у морі; в) вбивство заручників; г) пограбування державної або приватної власності; г) знищення міст чи сіл; д) розорення, не виправдане військовою необхідністю. Злочинами проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, згідно з Римським статутом Міжнародного кримінального суду, є будь-яке діяння, вчинене в межах свідомого широкомасштабного або системного

нападу на цивільних осіб, а саме: а) вбивство; б) масове винищення людей; в) поневолення; г) депортація або насильницьке переміщення населення; г) поміщення у в'язницю або інше жорстоке позбавлення фізичної свободи на порушення основоположних норм міжнародного права; д) тортури; е) зґвалтування, сексуальне рабство, примус до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація або будь-які інші форми сексуального насильства подібної тяжкості; є) переслідування будь-якої ідентифікованої групи або спільноти за політичними, расовими, національними, етнічними, культурними, релігійними, гендерними або іншими мотивами, які повсюдно визнані неприпустимими згідно з міжнародним правом; ж) насильницьке викрадення людей; з) злочин апартеїду; и) інші нелюдські діяння аналогічного характеру, які полягають в умисному заподіянні сильних страждань або серйозних тілесних ушкоджень, а також такі, що спричиняють негативний вплив на психічне та/або фізичне здоров'я. До цієї групи злочинів належать також геноцид та екоцид. Нагадаю, що ухвалена Генеральною асамблеєю ООН у 1948 році Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього визначає геноцид як дії, які здійснюються із наміром повністю або частково знищити національну, етнічну, расову, релігійну, етнічну групу як таку. При цьому до ознак геноциду Конвенція відносить: вбивство членів групи або заподіяння їм серйозних тілесних ушкоджень; навмисне створення життєвих умов, розрахованих на знищення групи; запобігання дітонародженню та насильницька передача дітей з однієї групи до іншої; публічне підбурювання до вчинення таких дій. Визначальною характеристикою всіх цих злочинів є те, що вони є частиною політики певного уряду, при цьому винні у вчиненні зазначених дій не обов'язково повинні ідентифікувати себе з цією політикою, або широко розповсюджених злодіянь, які замовчуються чи виправдовуються урядом або фактичною владою [23].

Факти геноциду українського народу та докази інших жаклих злочинів москвитів документуються органами влади України

для передачі їх до Міжнародного кримінального суду. Нині ці злочини в Україні розслідуються, зокрема, в рамках кримінальних проваджень за фактами порушення законів та звичаїв війни (стаття 438 Кримінального кодексу України).

Викладене вище дає змогу також підтримати запропоноване Н.Я. Рудим визначення «рашизму» як форми недемократичного тоталітарного державно-правового режиму, який був сформований на Російській Федерації та базується на радикальному російському імперському шовінізмі, фашизмі та практиках комуністичного режиму СРСР, проявляється у формі «русского мира», порушеннях принципів міжнародного права, прав та основоположних свобод людини, мілітаризмі та розв'язанні агресивних воєн і реалізації політики геноциду Українського народу [24].

Відомо, що рашистська злочинна геноцидна агресія ніколи не зупиняється сама. Якщо це зло не зупинити, воно прийде до кожного європейського будинку і постукає в його двері. Виявилось, що агресивні таємні плани рашистські авантюристи мають і проти народів Європи, відверто погрожуючи їм то каральною операцією, то ядерною зброєю. Дуже слушно про це нагадав Професор Клаус Кресс на Міжнародній конференції «Права людини проти геноциду», організованій берлінським аналітичним центром *Liberale Moderne*. З міжнародно-правової точки зору, агресивна війна Росії та її звірства під час цієї війни спрямовані не лише проти України. Це стосується всієї міжнародної спільноти. Це означає, що міжнародні зусилля щодо притягнення до відповідальності мають бути спрямовані в напрямках забезпечення справедливості, правосуддя для України та її народу; підвищення стійкості міжнародного правопорядку, забезпечення міжнародного права та його реалізації, сказав він.

Висновки. Весь цивілізований світ одноставно засудив «рашизм» як виразно злочинну, тоталітарну та людиноненависницьку форму державно-правового режиму, людинобивчу ідеологію та її практику застосування для недопущення існування та розвитку такого

ганебного явища. Тільки об'єднавши зусилля усього цивілізованого світу проти кривавої чуми – «рашизму», застосувавши правові механізми, можна її зупинити та подолати.

Ми, українці, висловлювали та висловлюємо щирі співчуття усім постраждалим у кожному куточку України, надаємо їм посильну допомогу. Вічна і світла пам'ять усім воїнам, нашим громадянам-мученикам, діткам, які загинули від рук сповідувачів ідеології «рашизму», які вчинили ганебну геноцидну агресію.

Війна, яку принесли на українську мирну землю агресори, змінила життя українців на

«до і після». В наші і без того скрутні часи вона внесла свої неочікувані корективи і у психічне здоров'я людей. Щастя, радість, сміх, безпечність кудись ділися, а залишилися – неприродне фізичне і психічне безсилля, напруга, тривога, страх, у багатьох – відчай, але тверда віра в перемогу над «рашизмом» залишилася. Незламний дух українського народу продемонстрував усьому світу, що ніякий «рашизм», його політичні рішення та шантажування не можуть перемогти почуття патріотизму, генетичну силу нашого народу та любов до Батьківщини і свободи, прагнення жити в цивілізованій європейській державі.

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України «Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких» від 02.05.2023 № 3078 ІХ. *Офіційний вісник України* від 25.05.2023. № 50.
2. Кащенко А. Оповідання про славне Військо Запорізьке низове. Коротка історія Війська Запорізького з малюнками та планами. Київ : Веселка.1992. 271 с.
3. Козицький А. Дослідження голодомору та геноцидні студії. Львів : Априорі. 2021. 244 с.
4. Біляшівський Б.Б., Шептицька Т.Л. Биківнянська трагедія в контексті злочинів тоталітарного режиму. *Збірник статей*. Київ : Український інститут національної пам'яті. 2017. 340 с.
5. Велика історія України: у 2-х томах. Том 2. Київ : Глобус 1993. 400 с.
6. Веселова О.М., Марочко В.І., Мовчан О.М. Голодомори в Україні: 1921–1923, 1932–1933, 1946–1947: Злочини проти народу. Київ–Нью-Йорк : М. Коць. 2000. 274 с.
7. В'ятрович В. Наша столітня. Короткі нариси про довгу війну. Харків : Ранок. 2023. 256 с.
8. Малик Я., Вол Б., Чуприна В. Історія української державності. Львів : Світ. 1995. 248 с.
9. Рудий Н.Я. Рашизм як різновид фашистської форми державно-правового режиму. *Соціально-правові студії*. ЛьвДУВС. 2023. Том 6. № 2. С. 1–10.
10. Галета О. «Розстріляне Відродження»: від історії метафори до метафори історії. *Слово і Час* : науково-теоретичний журнал. Київ, 2012. С. 58–65.
11. Кочубей О. 75-а річниця злочину радянської влади проти українців. Що таке операція «Захід». URL: <https://suspilne.media/299034-75-ricnica-zlocinu-radanskoj-vladi-proti-ukrainciv-so-take-operacia-zahid>.
12. Субтельний О. Україна. Історія. Київ : Либідь. 1991. 510 с.
13. Сушко Р., Левицький М. Хроніка нищення української мови. Від доби Романових до сьогодення. Київ : МПП Таля. 2012. 80 с.
14. Павленко С. Загибель Батурина. 2 листопада 1708 р. Київ : Києво-Могилянська академія. 2007. 268 с.
15. Шевченко С. Імперія терору. Київ : Фенікс. 2021. 368 с.
16. Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. Книга 2. Київ : Темпора. 2013. 628 с.
17. Куртуз С., Верт Н., Панне Ж-Л., Пачковський А., Бартошек К., Марголен Ж-Л. Чорна книга комунізму. Злочини, терор і репресії. Львів : Афіша. 2008. 712 с.
18. Соловки: Сандормох. Левашово. Биківня. Київ : Український центр духовної культури. 2001. 76 с.
19. Яворницький Д.І. Історія Запорізьких козаків. Том 3. Львів : Світ. 1992. 456 с.
20. Жила Г. Економічні та соціальні наслідки війни в Україні, вплив конфлікту на світову економіку. *Економіка та суспільство*, 2023. № 47. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-35>.
21. Росія порушує права вивезених українських дітей – звіт KSE. URL: <https://suspilne.media>>Діти.

22. Абрамова Ю. В ООН повідомили, скільки цивільних загинуло в Україні від початку повномасштабної війни. URL: <https://tsn.ua/Війна>.

23. Які злочини скоює Росія в Україні? URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/rosiysko-ukrayinska-viyna-istorychnyy-kontekst/yaki-zlochyny-skoyuye-rosiya-v-ukrayini>.

References

1. Postanova Verchovnoi Rady Ukrainy "Pro Zajavu Verchovnoi Rady Ukrainy" "Pro vykorystannia politychnym rezymom rosijskoi federacij ideologii razshyzmy, zasudzennia zasad i praktyk raschyzmu jak totalitarnykh i ludynonenavysnytskych" vid 02.05.2023 № 3078 IX [Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine "On the Statement of the Verkhovna Rada of Ukraine "On the use of the ideology of racism by the political regime of the Russian Federation, condemnation of the foundations and practices of racism as totalitarian and misanthropic" dated 05.02.2023 No. 3078 IX]. *Oficijnyjny visnyk Ukrainy* vid 25.05.2023, 50 [in Ukrainian].
2. Kasczenko, A. (1992). *Opovidannia pro Vijsko Zaporizke nyzove. Korotka istorija Vijska Zaporizskoho z malunkamy ta planamy* [The story of the glorious Zaporizhian grassroots army. A brief history of the Zaporizhzhya Army with drawings and plans]. Kyiv: Veselka [in Ukrainian].
3. Kozytskyi, A. (2021). *Doslidzennia holodomoru ta henocydni studii* [Holodomor research and genocidal studies]. Lviv: Apriori [in Ukrainian].
4. Bilyashivskiy, B., & Sheptytska, T. (2017). *Bykivnyniancka tragediia v konteksti zloczyniv totalitarnoho rezymu: zbirnyk statej* [Bykivnya tragedy in the context of crimes of the totalitarian regime: Collection of articles]. Kyiv: Ukrainian Institute of National Remembrance [in Ukrainian].
5. *Velyka istoria Ukrainy: u 2-h tomach. Tom 2.* (1993) [The Great History of Ukraine: in 2 volumes]. Kyiv: Globus [in Ukrainian].
6. Veselova, O.M., Marochko, V.I., & Movchan, O.M. (2000). *Holodomor v Ukraini: 1921–1923, 1932–1933, 1946–1947: Zloczyny proty narodu* [Holodomors in Ukraine: 1921–1923, 1932–1933, 1946–1947: Crimes against the people]. Kyiv–New York: M. Kots [in Ukrainian].
7. Vyatrovych, V. (2023). *Nazsa stolitnia. Korotki narysy pro dovhu vijnu* [Our century. Short essays about the long war]. Kharkiv. Ranok [in Ukrainian].
8. Malik, Y., Vol, B., & Chupryna, V. (1995). *Istoria ukrainskoi derzavnosti* [History of Ukrainian statehood]. Lviv: Svit [in Ukrainian].
9. Rudyi, N. (2023). *Razsyzm jak riznovyd fazsystskoi formy derzavno-pravovoho rezymu* [Racism as a kind of fascist form of state-legal regime]. *Sotsialno-pravovi studii. LvDUVS*, Vols. 6, 2 [in Ukrainian].
10. Galeta, O. (2012). *Rozstriliane vidrozdennia: vid istorii metafory do metafory istorii* ["The Shot Renaissance": from the history of metaphor to the metaphor of history]. *Slovo i Chas: naukovo-teoretychnyi zhurnal*. Kyiv [in Ukrainian].
11. Koczubej, O. *75-a ricznycia zloczynu radjanskoi vlady proty ukrainciv. Zsczo take operacia Zachid* [75th anniversary of the crime of the Soviet authorities against Ukrainians. What is Operation "West"]. Retrieved from: <https://suspilne.media/299034-75-ricnica-zlocinu-radanskoi-vladi-proti-ukrainciv-so-take-operacia-zahid> [in Ukrainian].
12. Subtelnyi, O. (1991). *Ukraina. Istoria* [Ukraine. History]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
13. Sushko, R., & Levitskyi, M. (2012). *Chronika nyszczennia ukrainskoi movy. Vid doby Romanovykh do siododennia* [Chronicle of the destruction of the Ukrainian language. From the time of the Romanovs to the present day]. Kyiv: MPP Talya [in Ukrainian].
14. Pavlenko, S. (2007). *Zahybel Baturyna. 2 lystopada 1708 r.* [The death of Baturin. November 2, 1708]. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy [in Ukrainian].
15. Shevchenko, S. (2021). *Imperia teroru* [Empire of Terror]. Kyiv: Phoenix [in Ukrainian].
16. Kulchytskyi, S. (2013). *Czervonyj vyklyk. Istoria komunizmu v Ukraini vid joho narodzennia do zahybeli* [The Red Challenge. The history of communism in Ukraine from its birth to its demise]. Knyha 2. Kyiv: Tempora [in Ukrainian].
17. Kurtuz, S., Vert, N., Pannet, J-L., Paczkowski, A., Bartoszek, K., & Margolin, J-L. (2008). *Czorna knyha komunizmu. Zloczyny, teror i represiji*. Lviv: Afisha [in Ukrainian].
18. *Solovki: Sandormokh. Levashovo. Bykivnia.* (2001). [Solovki: Sandormokh. Levashovo. Bullring]. Kyiv: Ukrainian Center of Spiritual Culture [in Ukrainian].
19. Yavornytskyi, D.I. (1992). *Istoria Zaporizkich kozakiv* [History of the Zaporizhzhia Cossacks]. Vols. 3. Lviv: Svit [in Ukrainian].
20. Zyla, A. (2023). *Ekonomiczni ta socialni naslidky vijny v Ukraini, vplyv konfliktu na svitovu ekonomiku* [Economic and social consequences of the war in Ukraine, the impact of the conflict on the world

economy]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 47. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-35> [in Ukrainian].

21. *Rosija poruzsuje prava vyvezenych ukrainskykh ditej – zvit KSE [Russia violates the rights of deported Ukrainian children – KSE report]*. Retrieved from: <https://susilne.media/Children> [in Ukrainian].

22. Abramova, Y. *V OON povidomyly skilky cyvilnykh zahynulo v Ukraini vid poczatku povnomasztabnoi vijny [The UN reported how many civilians have died in Ukraine since the beginning of the full-scale war]*. Retrieved from: <https://tsn.ua/War> [in Ukrainian].

23. *Jaki zloczyny skojuje Rosija v Ukraini? [What crimes does Russia commit in Ukraine?]*. Retrieved from: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/rosiysko-ukrayinska-viyna-istorychnyy-kontekst/yaki-zlochyny-skoyuye-rosiya-v-ukrayini> [in Ukrainian].